

A bizonyítási teher a múltban és a jelenben

Jelige: „onus probandi”

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
I. Bevezetés	3
II. A bizonyítási teher történeti áttekintése	5
III. A bizonyítási teher hatályos szabályozása	13
3.1 Bizonyítási teher az 1998. évi XIX. törvényben	13
3.2 A bizonyítási teher megfordulása	19
3.2.1 A valóságbizonyítás	19
3.2.2 Az eltereléssel kapcsolatos bizonyítási teher	22
3.2.3 Tartási kötelezettség teljesítésének igazolása	26
3.2.3 Bizonyítási teher vagyonelkobzás esetén	28
IV. Bizonyítási teher az angol büntetőeljárásban	32
V. Összegzés	38
A felhasznált irodalom jegyzéke	40

I. fejezet: BEVEZETÉS

„Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat.”¹ Ez a Paulusnak tulajdonított, később pedig a Digestában is fellelhető latin maxima fejezi ki a bizonyítási teher főszabályát. Magyarul úgy mondhatnánk, hogy annak kell bizonyítania, aki állít, és nem annak, aki tagad. A bizonyítási teher kérdése nemcsak a büntetőeljárásban, hanem más jogágakban is megjelenik, és mást értünk alatta mind a polgári, mind a közigazgatási eljárásban. Ebben a dolgozatban a bizonyítási terhet csak mint büntető eljárásjogi kérdést vizsgálom.

A bizonyítási teher kérdése sosem elhanyagolható, minden korban aktuális kérdés. Maga az onus probandi az ártatlanság vélelmének egy részeleme, annak következménye. Bár az ártatlanság vélelmének gyökerei megjelentek már az antik római jogban is, az első jelentős kodifikációjáig mindazonáltal 1789-ig kellett várni, hiszen ekkor fogadták el Franciaországban az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát. Ez a dokumentum később nagy hatást gyakorolt egyes nemzeti alkotmányokra, törvényekre, és nem csak Európában. Nem meglepő az sem, hogy az „emberi jogok reneszánszának” nevezett második világháborút követő időszakban számos nemzetközi dokumentumban deklarálták az ártatlanság vélelmét, így például az 1966. december 16-án az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is kimondja, hogy: „Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintse mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították.”²

Az ártatlanság vélelme tehát alapvető emberi jog, amelynek tartalmát nemzetközileg is elfogadott latin eredetű szakkifejezésekkel fejezhetünk ki, úgymint: praesumptio boni viri (a tisztesség vélelmezése), onus probandi (a bizonyítási teher), in dubio pro reo (kétség esetén a terhelt javára döntés).³ A dolgozatban nem vállalkozom az ártatlanság vélelme, mint egész vizsgálatára, pusztán egyik elemét, a bizonyítási terhet veszem górcső alá.

A témaválasztást indokolja egyrészt, hogy az elmúlt évtizedekben nem született ezzel kapcsolatos átfogó monográfia, és a büntető eljárásjog tudománytörténetét áttekintve a

¹ *Paulus D 22.3.2.*

² Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 2.

³ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 58. o

bizonyítási teher kérdése más alapelvekkel ellentétben még „fehér foltnak”⁴ minősül, holott ez egy korántsem figyelmen kívül hagyható kérdés, amely tulajdonképpen a büntetőeljárás egész menetére hatással van. Másrészt véleményem szerint az ártatlanság vétele, mint alapvető emberi jog, illetve azon belül is a bizonyítási teherre vonatkozó szabályok célja, hogy a terheltnek egyfajta védelmet nyújtson az erőfölényben lévő hatósággal szemben. Ezért érdekes lehet azt vizsgálni, hogy vajon milyen feltételekkel, milyen esetekben engedi meg a törvény, hogy megforduljon a bizonyítási teher, ezáltal mintegy plusz terhet adva a terheltnek, aki egyébként is a „büntetőeljárás legfontosabb, egyben halmozottan hátrányos helyzetű alanya.”⁵

Dolgozatomban egy részletes történeti áttekintést követően ismertetni fogom a bizonyítási teherre vonatkozó hatályos magyar szabályozást. Ennek során kitérek a kivételekre, azok indokaira, illetve gyakorlatban történő érvényesülésükre. Végül az angol büntetőeljárás egyes rendelkezéseit vizsgálva mutatom be, hogyan érvényesül a bizonyítási teher főszabálya a szigetországban, miben mutat eltéréseket a hazai szabályozáshoz képest.

⁴ Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2008. 24-25. o

⁵ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn kiadó, Pécs, 2012. 35. o

II. fejezet

A BIZONYÍTÁSI TEHER TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

A bizonyítási teherre vonatkozó rendelkezéseket már egészen a kezdeti időkben felfedezhetünk, hiszen Hammurápi törvényoszlopa – az egyik legrégebbi írott jogforrás – is említést tett róla. Rögtön az első rendelkezései között találjuk azt a szabályt, mely szerint, ha valaki megvádol egy másik embert olyan bűncselekmény elkövetésével, amely akár halállal is büntethető, de nem tudja azt bizonyítani, úgy a sikertelen vádló büntetése halál.⁶ Láthatjuk tehát, hogy a bizonyítási teher már ekkor is tulajdonképpen bizonyítási kötelezettséget jelentett, mivel a bizonyítási teherre vonatkozó szabályok rendelkeznek egyben arról is, hogy a bizonyítatlanság – adott esetben igen súlyos – jogkövetkezményeit ki viselje.⁷

A római jog hasonlóan rendelkezett a bizonyítási teherről, a formuláris perben az *onus probandi* arra a félre hárult, aki valamit állított (*alleganti incumbit probatio*). A császárkorban már olyan rendelkezéseket is találunk, amelyek tiltották, hogy bárkit távollétében elítéljenek, úgy tartották továbbá, hogy inkább távozzon egy bűnös ember büntetlenül, minthogy valakit ártatlanul ítéljenek el. I. Valentinianus és Theodosius császár egyik constitutiója pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy bárki vádat csak akkor emeljen, ha rendelkezik a megfelelő tanúkkal, dokumentumokkal, vagy egyéb „a napnál is világosabb” olyan közvetett bizonyítékokkal, amelyek a bűnösséget kétséget kizáróan bizonyítják.⁸ Amennyiben a vádlónak nem sikerült az állításait igazolnia, úgy a terheltet felmentették (*actore non probante, reus absolvitur*), ehhez pedig egy szót sem kellett szólnia. Ártatlanságának bizonyítására csak akkor kényszerült, ha a vádló már elegendő bizonyítékot hozott fel állításai igazolására, kétség esetén pedig mindig a terhelt javára döntöttek (*in dubio pro reo*).

A római jogászok tehát meglehetősen modern elveket fogalmaztak meg, és a bizonyítási teher kérdését a jelenlegi, hatályos szabályozáshoz hasonlóan rendezték. A nyugat-római birodalom bukása azonban szemléletbeli változást hozott az ártatlanság vélelmével kapcsolatban, a terhelt pedig ennek következtében lényegesen nehezebb helyzetbe került. A

⁶ Harper, Robert Francis: *The Code of Hammurabi, King of Babylon: About 2250 B.C.*, Chicago : The University of Chicago Press : Callaghan & Company ; London : Luzoc & Company, 1904. 11. o

⁷ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 60. o

⁸ Burdick, William L.: *The Principles Of Roman Law And Their Relation To Modern Law*, The Lawyers Co-Operative Publishing Co. Rochester, New York, 1938. 692. o

kora középkor bizonyítási eljárásról általánosságban elmondható, hogy meglehetősen formai jellegű volt. Az alkalmazott eljárások célja nem az volt, hogy kiderítse mi történt a múltban, hanem hogy formai bizonyítással tisztázzák vagy elbuktassák az eljárás alá vont személyt.⁹ A római jog hatása mellett a középkori jogot kezdetben nagymértékben befolyásolták az ősi germán jog elvei és szokásai. A bíróságok ezért nem alkalmazták azt az elvet, mely szerint mindenki ártatlannak tekintendő addig, amíg bűnösségét meg nem állapítják. Épp ellenkezőleg, ha egy szabad ember bűncselekmény elkövetésével vádolt valaki mást, úgy ez elegendő volt a megalapozott gyanú létrejöttéhez.¹⁰ A terheltnek volt ezután feladata bizonyítani az ártatlanságát, amely kötelezettségét többféleképpen teljesíthette. Bizonyos esetekben elegendő volt, ha a terhelt eskü alatt ártatlannak vallotta magát, majd meghatározott számú eskütárs – akik rokonok vagy akár szomszédok voltak – megesküdött arra, hogy a terhelt igazat mond. Az eskütársak száma függött a bűncselekmény súlyától, illetve az terhelt rangjától. Más esetekben istenítélethez folyamodtak, ide tartozott például a tüzesvas, illetve a vízpróba. Ezek az irracionális bizonyítási eszközök a 12. század végére egyre ritkábbá váltak, majd a IV. lateráni zsinat 1215-ben megtiltotta, hogy pap az istenítéletben közreműködjön, így ezek a szertartások fokozatosan megszűntek.

A germán per elveit követve alakult ki a magyar peres eljárás is. Szent László király egyik dekrétuma szerint „ha valakit ennekutána az egész falu tolvajnak kiált, próbával kell megbizonyítani.” Ha a próbán valakit vétkesnek találtak, úgy büntetésként egész vagyonától megfosztották, az a királyra, negyed része pedig a falu lakosságára szállt. Az eljárás megindításához tehát hazánkban is elegendő volt pusztán annyi, hogy valakit tolvajnak kiáltsanak. Az eljárás alá vont személy ezután pedig maga kényszerült próba útján ’bizonyítani’ az ártatlanságát.

A dekrétum rendelkezik arról az esetről is, ha a falu lakosságának egy része vádolja, míg a másik része védelmezi a terheltet. Ebben az esetben a védelmezőkre nem kell hallgatni, a terheltet próbára teszik, és ha elbukik, úgy a védelmére kelt személyek nem részesülnek a büntetés negyed részéből.

Magyarországon a próbák alkalmazását a budai zsinat 1279-ben megtiltotta, azonban egészen a 15. századig jelentős volt a bajvívás intézménye. Források hiányában nem lehet

⁹ Vadász Viktor: A tanúbizonyítás rendszere a középkori magyar büntetőeljárásban. *Iustum Aequum Salutare* 2011/3. 114. o

¹⁰ Esmein, Adhémar: *A history of continental criminal procedure with special reference to France*, Little Brown and company, Boston 1913. 34. o

pontosan megállapítani, hogy mikor jelent meg a baj intézménye, az első bajvívásról fennmaradt oklevél 1231-ben keletkezett. Az itt említett ügyben II. András éppen azért rendelt el bajt, mert egyik fél sem tudta megfelelően bizonyítani az igazát.¹¹ Mátyás 1486-ban megtiltotta, hogy királyi törvényszékek bajvívást rendeljenek el, párbaj vívására ezután csak a király katonai curiája előtt volt lehetőség, de ott is csak akkor, ha semmilyen egyéb bizonyíték nem állt rendelkezésre, és nem volt lehetőség másfajta bizonyításra.

Mátyás más törvényei is érintették a büntetőeljárást, amelyek már az ősi germán per elveitől való elszakadás jeleit mutatták. Az ártatlanság védelméhez kapcsolható az a 1464-es törvénycikk, amely szerint „a király valakinek egyszerű panaszára senkinek a fekvő jószágait se foglalja el”, elfoglalásra csak akkor kerülhetett sor, ha az ügyet bíróság már elbírált. Egy 1486-os törvénycikk a letartóztatások végrehajtásáról rendelkezik. Eszerint ha valaki panaszodik, hogy egy másik fél neki adósa, úgy ezt a másikat „nem kell rögtön kénye kedve szerint letartóztatni”, hanem őt az ispán és az ura által törvényszék elé kell vinni, ahol lehetősége van magát tisztázni. Ezek a rendelkezések mindenképpen előrelépést jelentettek, a terhelt a korábbiakhoz képest már kevésbé volt kiszolgáltatott, hiszen valakinek az egyszerű panaszára már nem rendeltek el automatikusan valamilyen kényszerintézkedést ellene.

A bizonyítás jellemző módja volt továbbá hazánkban is az eskü, amely tulajdonképpen a fél állításának „az istenre történő hivatkozással való megerősítése”. Mivel az eskü perdöntő bizonyítéknak számított, ezért igencsak fontos volt meghatározni azt, hogy melyik fél lesz jogosult letenni az esküt. A iuramentumot ezért korábban alaki jellegű tanúbizonyítás előzte meg, a bíró pedig annak ítélte oda az esküt, aki állítását több és magasabb rangú tanúval támasztotta alá. A tanúkat ekkor csak a fél állítása felől kérdezték, még igazmondásra sem eskették. Az előzőekhez hozzátartozik ugyanakkor, hogy a büntető eljárásokban rendszerint az alperesé volt a bizonyítás joga és terhe, ő és tanúi tehették le tehát az esküt.¹² Az eskü odaítéléséről később a Werbőczy István által készített Hármaskönyv is rendelkezik, a korábbiaktól merőben eltérő módon. A fejlődést tanúsítja, hogy az alaki tanúbizonyítás helyett általánossá vált az anyagi tanúbizonyítás, ahol a tanúkat már igazmondásra esketik, és a konkrét ügygel kapcsolatos tudomásukról nyilatkoztatják őket. Ennek eredménye alapján döntött a bíró arról, hogy kinek és hányad magával kell az esküt letennie.

¹¹ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 274. o

¹² Béli Gábor: Magyar jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 275. o

A Tripartitum igen részletes szabályokat tartalmaz e kérdéssel kapcsolatban. Ha a vádló keresetét elégséges tanúbizonysággal tudja alátámasztani, úgy az esküt ő és társai teheték le. Ha a tanúskodás a vádlott részére kedvezőbben történt, úgy a vádlott – a tanúvallató levelek számától függően – huszonötöd, tizenketted vagy hatodmagával köteles kézrátevés mellett hitet tenni, ezzel menti ki magát a vádak alól. Ha pedig a vádló semmit sem bizonyított, úgy a vádlottat egyszerűen fel kell menteni a vádak alól.

A Hármaskönyv szabályozza továbbá a bizonyítási teher átfordulásának egyik esetét is. Werbőczy szerint ugyanis nem kell minden további nélkül elfogadni az eljárás alá vont személynek azt az állítását, mely szerint a gyilkosságot önvédelemből követte el. Ilyenkor ennek az illetőnek be kell bizonyítania, hogy őt valaki fegyveres kézzel ellenségesen támadta meg, ezáltal az ő élete veszélyben forgott, hiszen arról, aki mást kivont karddal megtámad, vélelmezni kell, hogy a másikat meg akarja ölni, vagy halálos sebeket akar ejteni rajta.

A kodifikációt megelőzően, a Tripartitum mellett a szokásjogot összefoglaló másik jelentős alkotás volt Kitonich János által 1619-ben elkészített *Directio Methodica*. A Rövid igazgatás – ahogy magyarul emlegették Kitonich művét – kimondja, hogy az „ártatlanságnak engedelmességgel és barátsággal tartoznak lenni a törvények”. A pert indítani szándékozó ezért még az idézés kibocsátása előtt elő kellett adja indokait, bizonyítékait, a bíró csak ezt követően adta ki „perkezdő levelét.” Ez kifejezetten racionális és előremutató rendelkezés, hiszen joggal várhatjuk el a pert kezdeményező féltől, hogy rendelkezzen a megfelelő bizonyítékokkal, ennek megfelelően pedig a hatályos szabályozás szerint is csak olyan személy ellen indítható büntetőeljárás, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel.

Ekkor azonban már hivatalból is indult büntetőeljárás, a terhelt elítéléséhez szükséges bizonyítékokat ilyenkor a bíróság hivatalból gyűjtötte össze. A hatóság az eljárást akkor indította meg, ha feljelentés, hír vagy elkövetésre utaló tények észlelése alapján szerzett tudomást bűncselekményről.¹³ Az eljárás első, előkészületi szakaszában a bíró vagy valamely официális szerezte be a bizonyítékokat: meghallgatta a tanúkat és a gyanúsítottat, elvégezte a szembesítést és a szemlét. Mivel nemes terhelt vád alá helyezéséhez közgyűlési határozat kellett, a közgyűlés legtöbbször a tiszti ügyészhez fordult, aki egyrészt állást foglalt abban a kérdésben, hogy van-e helye büntetőper lefolytatásának, emellett értékelt a bizonyítékokat, ha pedig azt szükségesnek látta, javasolhatta a bizonyítékok kiegészítését vagy új vizsgálat

¹³ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 293. o

elvégzését is.¹⁴

A 19. század elején Vuchetich Mátyás az ember jó hírnevét veleszületett jognak nevezi. Ebből vezeti le az ártatlanság vélelmét, amely a bizonyítási eljárás több alapelvét, köztük a bizonyítási teher kérdését is meghatározza. A magyar büntetőjog rendszere (1819) című tudományos munkájában kifejti, hogy mivel minden ember ártatlannak tekintendő, míg bűnössége be nem bizonyosodik, ezért a bizonyítás terhe a közvádlón nyugszik.¹⁵

Ezt az elvet korábban már több sikertelen kodifikációs kísérletben is megtalálhattuk. Az 1712-es – Bónis György szerint első – büntető törvénykönyv javaslat szerint a büntetőügyekben a vádlott és a tanúk önkéntes vagy kicsikart vallomása szolgáltatja a bizonyítékot. Amennyiben a vádlott tagad, a bizonyítás terhe a hatóságra, mint vádlóra nehezedik, ez alól pedig semmiféle kifogással vagy halasztással nem mentesülhet.¹⁶ A „Bencsik-féle” javaslat kimondja továbbá, hogy amennyiben a vádlott beismerése hiányzik, pusztán gyanúkok alapján – legyenek azok bármilyen súlyosak is – senkit nem lehet fővesztésre ítélni. Kevésbé humánus módszer azonban, hogy erre az esetre kínvallatást rendelt el a tervezet. Torturát vallomás kicsikarására mindazonáltal már csak főbenjáró bűncselekmények esetében alkalmazhattak, ezek közül is csak olyan esetekben, amikor a bűncselekmény nem hagy nyomot. Ha a vádlott a kínzás után is tagadott, felmentő ítéletet kellett hozni.

Az 1795. évi törvényjavaslat szerint „a bizonyítékok megszerzésének terhe az actoré, neki kell a vizsgálat adataira, okmányaira, a különféle bizonyítási eszközökre támaszkodva igazolnia a bíróság előtt a büntett és az elkövető közötti szükségszerű összefüggéseket, és ez alapján kell a bíróságnak ítéletét kimondania.”¹⁷

Nem lett törvény az 1843. évi büntető eljárási javaslatból sem. Ez ugyan nem tartalmaz kifejezett rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a vád bizonyítása a közvádlót terhelné, a tervezet szövegét olvasva azonban ez egyértelműen kifejezésre jut. Hiszen kizárólag közvádló indíthat büntető keresetet, a bűnvizsgálat eredménye alapján a közvádló kéri a terhelt perbefogását, ő nyújt be vádlevelet, a tárgyalás elején ő ismerteti a vád tárgyát és sorolja fel az azt alátámasztó bizonyítékokat. A tárgyalást az elnök vezeti, aki mind a vádlott

¹⁴ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 296. o

¹⁵ Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere. Magyar Királyi Egyetem Nyomdája, Buda, 1819.

¹⁶ Bónis György: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben. Sárkány-nyomda r.-t. Budapest, 1934. 22-23. o

¹⁷ Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.

mentésére, mind a vád bebizonyítására szolgáló körülmények felderítéséről gondoskodik. Bárkit büntetésben elmarasztalni pedig csak akkor lehetett, ha a bírák a bizonyítási eljárás során megbizonyosodnak arról, hogy a büntettet valóban elkövették, és hogy „a vádlott magát akár mint szerző, akár mint bűntárs bűnössé tette”.¹⁸

Az első magyar büntetőeljárás kódex megalkotására tett kísérletek csak a kiegyezést követően jártak sikerrel, hosszas előkészítés és több módosítás után a parlament 1896-ban fogadta el a tervezetet. A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény (továbbiakban Bp.) 1900. január 1-jén lépett hatályba. A törvény rendelkezései szerint a hatóságok az egész eljárás – beleértve a nyomozást is – folyamán kötelesek nem csak a terhelő, hanem a mentő körülményeket is figyelembe venni, azokat felderíteni (Bp. 9., 100.§). Ez tulajdonképpen az ún. materiális védelem elve. A bizonyítási teher kérdését a perrendtartás kifejezetten nem szabályozza, arra vonatkozóan, hogy kinek mit kell bizonyítani a perben, a törvény egész rendszere adja meg a választ. A Bp. szerint a vádat a vádló köteles bizonyítani, ugyanakkor a bíróság a vádlót és a terheltet egyaránt támogatja abban, hogy mind a terhelő, mind a mentő körülményeket teljes körűen felderítse. Bizonyítási teherről csak a vádló tekintetében beszélhetünk, a terheltnek nem feladata ártatlanságát bizonyítani: ha tagadja a bűncselekmény elkövetését, nem köteles a vádra nézve részletesen nyilatkozni. Figyelemre méltó rendelkezés azonban, hogy védelme érdekében kérheti egyes nyomozási cselekmények elvégzését a járásbíróságnál (100.§). Amennyiben a vádló és a bíróság nem tudta megfelelően bizonyítani a vádbeli cselekményt és a bűnösséget, a terheltet fel kellett menteni.¹⁹

Az első büntető perrendtartást több mint 50 év után az 1951. évi III. törvény váltotta fel. Ez a törvény első rendelkezései között rögzítette a büntetőeljárás alapelveit. A materiális védelem tekintetében fenntartotta a korábbi szabályozást, hiszen leszögezi, hogy „a terhelő és mentő, valamint a büntetést súlyosbító és enyhítő körülményeket a hatóságok kötelesek az eljárás minden szakaszában figyelembe venni és kideríteni” (3.§). A törvény kommentárja szerint a bizonyítás célja az objektív igazság megállapítása. Mivel igazság megállapítására kizárólag a bíróság jogosult, így a bizonyítás is csak a bíróság feladata és joga lehet, a felek és a nyomozóhatóságok csupán a bizonyítékok produkálásában vesznek részt: az objektív igazság teljes bizonyításának a terhe tehát a bíróság vállán nyugszik. A törvény magyarázata azonban azt is kifejti, hogy a vádat képviselő fél köteles a vádjának bizonyítására. Az ügyész

¹⁸ Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I. kötet, MTA, Budapest, 1896.

¹⁹ Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Politzer könyvkiadó vállalat, Budapest, 1908.

csak megalapozott vádat vihet a bíróság elé, ő képviseli a vádat, és köteles az általa képviselt vádat bizonyítékokkal alátámasztani. Ebben az értelemben a bizonyítási teher a vádlót terheli. Ha a vádló nem jár sikerrel, úgy nem elegendő terhelő bizonyíték alapján a terhelt akkor sem ítéltethető el, ha védelmére semmit nem hozott fel.²⁰

Az 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet alig tért el elődjétől, szintén ismerte a terhelő és mentő körülmények felderítésével kapcsolatos szabályokat. A kommentár szerint „a büntető ügyekben eljáró hatóságokat köti a törvényesség, az objektív igazság, a demokratizmus és a humanizmus.” Az ügyész a büntető eljárásban egyfajta törvényességi felügyeleti szerv, és csak addig bűnüldöző szerv, ameddig a törvény azt megköveteli. Amikor pedig az ügyész a törvény alapján mind a terhelő és mentő, valamint a büntetést súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt kideríti és figyelembe veszi, tulajdonképpen a törvényesség iránti kötelességének engedelmeskedik.²¹

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény jelentős előrelépést tett, hiszen a korábbi szabályozással ellentétben már kifejezetten is megfogalmazta az ártatlanság vélelmét. Az új törvény továbbá nem csak az ártatlanság vélelmének alapelvei minőségéről, hanem az alapelv tartalmáról is egyértelműen álláspontot foglal. A bizonyítási teherről konkrétan a törvény 3.§ (2) bekezdése rendelkezik. A törvény magyarázata szerint magából az ártatlanság vélelméből következik, hogy a bűnösséget az eljáró hatóságoknak kell bizonyítani, vagyis a bizonyítási teher a büntető eljárásban a hatóságokra hárul. A szocialista büntető eljárásjogra jellemző túlzott officialitás következtében azonban az itt meghatározott ártatlanság vélelme nem csupán azt jelenti, hogy a terhelt nem köteles ártatlanságát bizonyítani, hanem azt is, hogy a terhelt bűnösségét és ártatlanságát egyaránt a hatóságok kötelesek tisztázni. Az eljáró hatóságok ugyanis továbbra is kötelesek voltak a tényállást alaposan és hiánytalanul megállapítani, a terhelő és mentő, a súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt figyelembe venni (5.§).²²

A bizonyítási teher viselésével kapcsolatos általános szabály alól a törvény magyarázata kivételt is említ. Ez a valóság bizonyítása, melynek rágalmozás, becsületsértés, illetve kegyeletsértés vétsége miatt indult eljárásban lehet helye. A valóság bizonyítására a

²⁰ Molnár László (szerk.): A büntető perrendtartás kommentárja. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957. 30. o

²¹ Jászai Dezső (szerk.): A büntető eljárás kommentárja. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967. 59. o

²² László Jenő (szerk.): A büntető eljárás magyarázata. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 21. o

terhelt vagy védője vállalkozhat, ekkor a tényállás e részében átveszi a bizonyítás terhét a hatóságtól. Ezt a kivételt a hatályos szabályozásban is megtaláljuk, ugyanakkor a valóság bizonyítása mellett ma már más olyan eseteket is felfedezhetünk, ahol a bizonyítási teher megfordul.

A bizonyítási teherre vonatkozó hatályos szabályozást a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban Be.) tartalmazza, amellyel azonban a következő fejezetben foglalkozom.

III. fejezet

A BIZONYÍTÁSI TEHER HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSA

3.1 Bizonyítási teher az 1998. évi XIX. törvényben

A bizonyítási teherről a 2003. július 1. napjától – és azóta is – hatályban lévő Be. a következőképpen rendelkezik:

4.§ (1) A vád bizonyítása a vádlót terheli.

(2) A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.

A büntetőeljárás alapvető feladata az igazság megállapítása, ennek pedig legfontosabb eszköze a bizonyítás. A bizonyítással kapcsolatos általános rendelkezéseket a törvény első részének VII. fejezetében, a részletkérdéseket pedig a nyomozás, illetőleg a bírósági eljárás lefolytatására vonatkozó szabályok között találjuk. A Be. azonban jelentősége miatt kiemeli a bizonyítási teher szabályozását a bizonyítási joganyagból, így azt az alapelvek között, az I. fejezetben találjuk meg.²³

A bizonyítási teherre vonatkozó szabályok összefüggésben vannak az ártatlanság vélelmének rendelkezéseivel. Ha a vád bizonyítása a vádlót terheli, úgy a vádló köteles az ártatlanság vélelmét megdönteni, az ő feladata lesz a vádlott bűnösségét bizonyítani a bíróság előtt, a vádlott pedig főszabályként nem kötelezhető arra, hogy ártatlanságát bizonyítsa. Ez a szabály egy bizonyításelméleti törvényszerűségből következik. Közvetlenül bizonyítani ugyanis csak pozitív tényeket lehet, a negatív tények önmagukban nem bizonyíthatók, azokat áttételesen, körülményesen, más pozitív tények megállapítása útján lehet tisztázni. Ezért is lenne helytelen és méltánytalan a terheltet kötelezni nembűnösségének bizonyítására.²⁴

A vád bizonyítása tehát a vádlót terheli. Különbséget kell tennünk azonban az ügyész, a magánvádló és a pótmagánvádló bizonyítási kötelezettsége között. Az ügyész a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén köteles a büntetőeljárást megindítani, vádat emelni. Az ügyész nyomoz, vagy nyomozást végeztet annak érdekében, hogy a vádemeléshez szükséges adatokat megszerezze. A tényállást olyan mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e (Be. 164.§). Ha feltételek fennállnak, az ügyész a vádiratnak

²³ Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jogi alapvonalai I. Bába kiadó, Szeged, 2004. 70. o

²⁴ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 61. o

bírósághoz való benyújtásával emel vádat. A vádiratnak tartalmaznia kell a bizonyítási eszközök megjelölését, valamint azt, hogy mely tény bizonyítására szolgálnak (Be. 217.§). Az ügyésznek kötelessége továbbá, hogy az eljárás valamennyi szakaszában mind a terhelő és mentő, valamint a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket figyelembe vegye.

Ugyanakkor egyes bűncselekményeknél a vádat a sértett, mint magánvádló képviseli. A magánvádló bizonyítási kötelezettségét a Be. 494.§ (1) bekezdés alapozza meg, mely szerint magánvádas eljárásban a terhelt bűnösségének bizonyítása a magánvádlót terheli. Mindazonáltal a bíróság, ha szükségesnek látja, nyomozás elrendelésével támogatja a magánvádlót bizonyítását. Pótmagánvádló léphet fel, ha a közvádas bűnüldözés valamilyen módon elakadt (pl.: nyomozást megszüntették, ügyész a vádat elejtette, vádemelést részben mellőzte, stb.). A pótmagánvádló eltérő rendelkezések hiányában az ügyész jogait gyakorolja. A magánvádló és a pótmagánvádló azonban – az ügyésszel ellentétben – nem köteles hivatalból eljárni, nem köteles ezenkívül a mentő és enyhítő körülmények figyelembevételére sem.

Bár a vád bizonyítása a vádlót terheli, ez nem jelenti azt, hogy a bíróságnak a bizonyításban semmiféle szerepe nincs. Mivel a bíróságnak továbbra is a hiánytalan és helyes, megalapozott tényállás megállapítására kell törekednie, ezért hivatalból is eljár annak érdekében, hogy a bizonyítási eszközök rendelkezésre álljanak.²⁵ Ennek okán a bíróság megkeresheti az ügyészt, ez a megkeresés pedig bizonyítási eszköz felkutatására és biztosítására is irányulhat (Be. 268.§). Emellett a bíróság, ha szükségesnek tartja, a tárgyaláson hivatalból is elrendelheti további bizonyítás felvételét, bizonyíték megszerzését (Be. 305.§). Magam részéről nem vagyok meggyőződve arról, hogy ezen – túlzott bírói aktivizmusnak teret engedő – rendelkezések alapján a bíróság minden esetben elfogulatlan tud maradni. A tisztességes eljárás alapkövetelménye, hogy a vádlói és igazságszolgáltatási funkciók szétváljanak. Büntető ügyekben a bíróság feladata, hogy a vád felől tisztességes eljárás után pártatlan döntést hozzon. Azonban – mint arra az Alkotmánybíróság is rámutatott – a funkcióhalmazódás, vagyis amikor a bíróság az ítélezés mellett a vizsgálattal vagy a váddal kapcsolatos feladatokat is ellát, megkérdőjelezi annak pártatlanságát.²⁶

²⁵ Kardos Sándor: Kit „terhel” a bizonyítási teher? In: Erdei Árpád (szerk.) A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 67. o

²⁶ 14/2002 (III. 20) AB határozat

A bizonyítás célja mindazonáltal továbbra is a tényállás valóságnak megfelelő tisztázása, melynek során ugyan az ügyész bizonyítási kötelezettsége az elsődleges, azonban a Be. rendelkezései alapján meghatározott esetekben a bíróság is intézkedhet a bizonyítás kiegészítése érdekében. A büntetőeljárásról szóló törvényt több helyen is módosító 2006. évi LI. törvény ugyanakkor – épp az említett hatóságok feladatkörének határozottabb elválasztása érdekében – azzal egészítette ki a Be. 75.§ (1) bekezdését, hogy ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására.

A kiegészítés már első ránézésre is jelentős ellentmondásban van a megelőző tagmondatlal, amely szerint a tényállás hiánytalan megállapítására kell törekedni. A felmerült kétségek eloszlatása érdekében az 1/2007. BK vélemény leszögezi, a bíróságnak továbbra is az a feladata, hogy megalapozott tényállást állapítson meg. A módosítás eredményeképpen viszont a Be. következetesebben elhatárolja a bíróság és a vádló feladatait. A független és pártatlan bíróságtól ugyanis nem követelheti meg a törvény a vádat alátámasztó bizonyítékok hivatalból történő beszerzését és vizsgálatát, mivel a vád alátámasztása egyébként is az ügyészség feladata, az ilyen jellegű bizonyítékok beszerzésére és megvizsgálására a bíróság tehát vádlói indítvány hiányában nem köteles.²⁷ A vádat igazoló bizonyítékok beszerzésére irányuló ügyészi indítvány véleményem szerint egyrészt akkor maradhat el, ha különbözik a vádló és a bíróság álláspontja abban a kérdésben, hogy melyik bizonyítási eszközöket tartják a konkrét ügyben lényegesnek, feltétlenül vizsgálandónak, másrészt – bár igen ritkán fordul elő – nem zárható ki az sem, hogy az ügyész hibázik.

Fontos azonban azt is leszögezni, hogy a bíróság az új 75.§ alapján csak akkor mellőzheti valamely bizonyítási eszköz beszerzését, ha az abból származó bizonyíték egyértelműen csak a vádat támasztaná alá. Ilyenkor a bíróság azzal a korábban említett jogával sem élhet, amely alapján felhívhatja az ügyészt bizonyítási eszköz beszerzésére. Ha ugyanis megtenné, azzal vádlói funkciót gyakorolna, és sértené a Be. 1.§-ában megfogalmazott funkciómegosztás alapelvét.²⁸

Álláspontom szerint szükséges volt a módosítás, és egyetértek az általa hordozott

²⁷ Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolay Gábor – Varga Zoltán: A büntetőeljárás törvény magyarázata I. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009. 265. o

²⁸ Kardos Sándor: Kit „terhel” a bizonyítási teher? In: Erdei Árpád (szerk.) A büntető ítélet igazságtartalma. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010. 68. o

üzenettel is, alapvető fontosságú, hogy a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítélezés egymástól elkülönüljön. Azonban a jelenlegi, egymásnak részben ellentmondó szabályozás zavarokhoz vezethet. Hiszen a bíróság elvileg tényállás hiánytalan megállapítására köteles, emiatt pedig joga van elrendelni további bizonyítás felvételét, bizonyíték megszerzését, ugyanakkor bizonyos esetekben mégis dönthet úgy, hogy – ügyészi indítvány hiányában – egyes bizonyítási eszközöket mellőz. Bár a bíróság ezt csak akkor teheti meg, a bizonyítási eszközökből származó bizonyíték a vádat támasztja alá, azonban nem világos, hogy amikor a bíróság egyes bizonyítási eszközök mellőzéséről dönt, honnan tudhatná előre, hogy később az abból származó bizonyítékok csak és kizárólag a vádat támasztják majd alá. Az is előfordulhat, hogy az elsőfokú bíróság ugyan a Be. 75.§ (1) bekezdés alapján mellőzte valamely bizonyítási eszköz beszerzését, a másodfokú bíróság azonban éppen emiatt találja majd megalapozatlannak az elsőfokú ítéletet.

A hatóságok bizonyítási kötelezettsége után szólni kell a terhelt bizonyítási jogosultságáról is. Bizonyítási kötelezettség és jogosultság egymástól elhatárolandó, hiszen a terhelt – aki ugyan egyáltalán nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására – meglehetősen széles körben jogosult a bizonyításban való közreműködésre. A terheltnek joga van indítványokat tenni a bizonyítás felvételére, kiegészítésére, ezt pedig igen gyakran meg is teszi, hiszen a bizonyítás eredménye végső soron az ő sorsára hat ki.²⁹

Szintén az ártatlanság vélelméből következő, a bizonyítási teherrel szorosan összefüggő szabály az in dubio pro reo elve. Ezt az elvet a Be. ugyancsak a 4.§-ban említi. Garanciális jellegű előírás, nem minden ügyben lehet ugyanis a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázni. Előfordulhat, hogy a bizonyítási eszközök nem szerezhetők be, hiányoznak, vagy ha vannak is bizonyítási eszközök, azok egymással ellentétes bizonyítékokat szolgáltatnak.³⁰ Ezekre az esetekre vonatkozik az in dubio pro reo szabálya, mely szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. Azonban az elv minden megszorítás nélkül történő alkalmazása az egész eljárást ellehetetlenítené, ezért legalább három megszorításra van szükség. Az in dubio pro reo elv

- csak ténykérdésre vonatkozhat,
- csak a jogerőre képes ügydöntő határozatokra esetében, és

²⁹ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 61. o

³⁰ Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jogi alapvonalai I. Bába kiadó, Szeged, 2004. 72. o

- csak az összes törvényes bizonyítási lehetőség kimerítése után alkalmazható.³¹

Az in dubio pro reo elv tehát nem alkalmazható jogkérdésben, ilyen kérdések tekintetében fennálló kétségeket helyes jogértelmezéssel kell eloszlatni. Fontos, hogy az elv a büntetőeljárás nem minden szakaszában alkalmazható, hiszen a nyomozási szak célja a vádemeléshez szükséges bizonyítékok összegyűjtése, nem az ügy végleges eldöntése. Ezért például előzetes letartóztatás elrendeléséhez sem szükséges a teljes bizonyosság, elegendő a magas fokú valószínűség is, erre utal a törvényben is szereplő „megalapozottan feltehető” kifejezés is.³²

Fordított logikával úgy is mondhatnánk, hogy kétség esetén a terhelt javára kell dönteni. Kétség felmerülhet a tényállás egészének vonatkozásában, ha például nem bizonyítható a bűncselekmény elkövetése. Felmerülhet a tényállás egy részének tekintetében, ha a bűncselekmény minősített esetének elkövetése nem bizonyítható. Végül felmerülhet az elkövető személyével kapcsolatban, ha nem bizonyítható, hogy a bűncselekményt a terhelt követte el.³³

A bíróság végső soron akár fel is mentheti terheltet az ellene emelt vád alól, ha a hatóságok nem tudták sikeresen bizonyítani a bűncselekmény elkövetését, vagy azt, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el.

Erre rendkívül jó példa a Baranya Megyei Bíróság azon ítélete, melyben az elsőfokú bíróság korábbi felmentő ítéletét helyben hagyta. Vádlottat az ügyészség egy lottózó kirablásával gyanúsította, ahonnan körülbelül 70.000 forint készpénzt rabolt – éppen annyit, amennyire autójának szervizeléséhez szüksége volt. Emellett a vádló természetesen mással is igyekezett a terhelt bűnösségét alátámasztani. A bűnösségre utalt még többek között, hogy vádlott ugyanolyan típusú és színű autó tulajdonosa, amivel a rablást elkövették, továbbá a rendszáma is rendkívül hasonló. Ezenkívül a lottózó ajtajának kilincséről vett minták szakértői vizsgálata alapján a bíróság megállapította, hogy a terhelt feltehetően megfogta azt, és – bár a szagazonosítás önmagában ugyan nem elegendő a büntetőjogi felelősség megállapításához, a gyanút erősíti mégis, hogy – a szagazonosító kutyák is azonosnak jelezték a lottózó pultja előtti kölapról rögzített szaganyag maradványt terhelt szagmintájával. Vádlottat továbbá felismerésre bemutatás során két tanú is

³¹ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 61. o

³² Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): A büntetőeljárásról szól 1998. évi XIX. törvény magyarázata I. kötet. Alapvető rendelkezések. Az eljárás alanyai. Magyar Közlöny Lap- és könyvkiadó Kft. Budapest, 2008, 82. o

³³ Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jog alapvonalai I. Bába kiadó, Szeged, 2004. 73. o

kiválasztotta.³⁴

A védelem ezzel szemben úgy érvelt, hogy a vádlott bűnössége objektíve kizárt, mivel lehetetlen az elkövetés helyszínéről olyan rövid idő alatt eljutni a város másik részében lévő szervizbe, ahol terheltet az elkövetés feltételezett időpontját követően nem sokkal később a biztonsági kamerák rögzítették. Emellett nem kerültek elő az elkövetés eszközei sem. A védelem ezenfelül sikerrel vonta kétségbe az ügyészség által felhozott valamennyi bizonyíték bizonyító erejét. A bíróság miután valamennyi bizonyítékot egyenként, illetve azokat összességükben is megvizsgált, megállapította, hogy azok csupán valószínűsítik, de nem bizonyítják kétséget kizáróan vádlott bűnösségét. Ennek következtében pedig – mivel a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére – vádlottat felmentették.³⁵

Fontos azonban, hogy a többi felmentési okkal ellentétben – melyeknél biztosak vagyunk a terhelt ártatlanságában – ebben a felmentési okban maga az *in dubio pro reo* szabály rejlik. A vádlottat ebben az esetben azért menti fel a bíróság, mert nem sikerült bűnösségét megfelelően bizonyítani, fennmaradtak bizonyos kételyek az elkövetést, a vádlott személyét, bűnösségét illetően. Ilyenkor „a bűnösség és az ártatlanság egyaránt valószínű, tehát nem dőlt meg az ártatlanság vélelme”.³⁶

³⁴ Takács István: egy fegyveres rablás kriminalisztikai és büntetőeljárás-jogi tanulságai 2. Rendészeti Szemle, 2008/6 111. o

³⁵ Fenyvesi Csaba-Nagy Marianna: Egy fegyveres rablás kriminalisztikai és büntetőeljárás-jogi tanulságai. Rendészeti Szemle, 2007/11. 106-121. o.

³⁶ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 130. o

3.2 A bizonyítási teher megfordulása

Amint láthatjuk, a bizonyítási teher főszabályként a vádlót terheli, a hatóságok feladata a vád bizonyítása. Az anyagi jogi szabályozás következményeképpen azonban a bizonyítási teher szabálya megfordulhat, ilyenkor pedig a bizonyítási kötelezettség a vádlóról a vádlottra, illetve védőjére hárul. A vádlottat terheli a bizonyítási kötelezettség

- valóságbizonyítás elrendelése esetén,
- kábítószeres ügyekben a szolgáltatáson való részvétel igazolásánál,
- tartási kötelezettség elmulasztása esetén indult eljárásban, azzal kapcsolatban, hogy kötelezettségének az elsőfokú ítélet meghozataláig eleget tett, valamint
- a vagyon törvényes eredetének igazolásánál, ha a vagyont bűnszervezetben való részvétele, vagy kábítószerrel való kereskedés ideje alatt szerezte.³⁷

3.2.1 A valóságbizonyítás

Valóság bizonyításának rágalmazás, becsületsértés vagy kegyeletsértés bűncselekményének elkövetése esetén lehet helye. A valóság bizonyításával kapcsolatos korábbi rendelkezéseket a 2012. évi C. törvény változatlanul hagyta:

229. § (1) A 226-228.§-ban meghatározott bűncselekmény miatt nem büntethető az elkövető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény valónak bizonyul.

(2) A valóság bizonyításának akkor van helye, ha a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta.

Az előbb említett három becsületet, illetve kegyeletérzést sértő bűncselekmény megvalósul pusztán a becsület csorbítására alkalmas tény állításával, híresztelésével, ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használatával. A tényállítás megvalósulásának nem feltétele, hogy a becsület csorbítására alkalmas állítás, híresztelés vagy kifejezés valótlan legyen, a bűncselekmény igaz tényállítás esetén is megvalósul. Valós tényállítás miatt valakit megbüntetni ellentétes volna a szólásszabadság alkotmányos elvével, ugyanakkor azt is szem előtt kell tartani, hogy a jó hírnév, a becsület és az emberi méltóság védelme ezzel egyenértékű alkotmányos alapjog. A két egymással ellentétes alkotmányjogi szabály

³⁷ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 61. o

összehangolása érdekében a jogalkotó megalkotta a valóság bizonyítására vonatkozó szabályokat, mint büntethetőséget kizáró okot, ha a valós, ám becsület csorbítására alkalmas állítást, híresztelést vagy arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta.³⁸

A valóságbizonyítás tárgya tehát csak tényállítás lehet, méghozzá olyan tényállítás, amelyet közérdek, vagy bárkinek a jogos magánérdeke indokol. Valóság bizonyításának elrendelésére a felek tehetnek indítványt, ugyanakkor az elrendelésnek nem feltétele, hogy bárki erre irányuló indítványt terjesszen elő. Mivel a bíróság a tényállás teljes körű felderítésére köteles, ezért amennyiben úgy látja, hogy a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát közérdek, vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta, köteles elrendelni a valóság bizonyítását.³⁹ A valóság bizonyításának elrendelése előtt tehát mindenképpen vizsgálni kell, hogy a tényállítás, híresztelés vagy tényre közvetlenül utaló kifejezés használatát indokolta-e közérdek vagy bárkinek a jogos magánérdeke. Ha nem, úgy nincs helye a valóság bizonyításának, ugyanis hiába valós a tényállítás, ha annak közlését, híresztelését nem indokolta sem közérdek, sem magánérdek. Ilyenkor meg kell állapítani a terhelt büntetőjogi felelősségét.

Erre hivatkozva találta a Fejér Megyei Bíróság indokolatlannak, hogy az elsőfokú bíróság hivatalból széles körű bizonyítást vett fel magánvádló korábbi életmódjával kapcsolatban. A megállapított tényállás szerint vádlott a falugyűlésen – egyébként teljesen szükségtelenül és oda nem illő módon – nagy nyilvánosság előtt tett sértő kijelentéseket sértett megelőző, italozó életmódjával kapcsolatban. Vádlott elsőfokú eljárásban a tények állítását elismerte, bűnösségét azonban tagadta, arra hivatkozott, hogy kijelentéseivel a társadalom védelmét szolgálja. Elsőfokú bíróság megállapította, hogy vádlott tényközlése tartalmát tekintve ugyan megfelel a valóságnak, sértett korábban valóban italozó életmódot folytatott, azonban ennek az életmódnak betegsége véget vetett, jelenleg olyan erős gyógyszereket szed, melyek mellett szeszes italt egyáltalán nem fogyaszthat. A városi bíróság ezért arra az álláspontra jutott, hogy bár a valóság bizonyítása eredményes volt, vádlott bűnössége mégis megállapítható, mivel a tények állítását nem indokolta közérdek. Másodfokú bíróság helyben hagyta a városi bíróság ítéletét, azonban arra is rámutatott, hogy az elsőfokú eljárásban teljesen feleslegesen kerül sor valóságbizonyításra, mivel eleve nyilvánvaló volt, hogy magánvádló jelenlegi életmódja gyökeresen eltér a korábitól, és a korábbi italozó

³⁸ Jakucs Tamás (szerk.): A büntető törvénykönyv magyarázata I. KJK - Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004. 638.o

³⁹ Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2012. 266. o

életvitelnek semmi jelentősége nem lehet jelenlegi közszereplésével kapcsolatban. Mindezekre tekintettel a bizonyítás felvétele eleve nem is jöhetett volna szóba, hiszen ha a tények állítását a közérdek nem indokolja, vádlott bűnösségét abban az esetben is meg kell állapítani, ha a valóságbizonyítás során sikerrel bizonyítja kijelentéseinek valóságát.⁴⁰

Azonban a jogos közérdek, illetve a magánérdek fennállása esetén is fontos követelmény az arányosság, vagyis hogy a másik személyének megsértéséhez fűződő érdek arányban álljon az elkövetéssel kiváltott következményekkel.⁴¹

A valóság bizonyításának elrendelése esetén a bizonyítási teher megfordul. Ebben az esetben tehát nem a vádló bizonyítja, hogy a vádlott által állított tény ellentétes a valósággal, hanem a vádlott köteles bizonyítani, hogy amit állított, az igaz. A valóság bizonyítása akkor sikeres, ha az állított tény lényegét tekintve igaznak bizonyult.

Így például sikeres a valóság bizonyítása akkor is, ha rágalmazás során a vádlott azt állította, hogy sértett egy 500.000 forint értékű dolgot lopott a cégétől, azonban bizonyítás során kiderül, hogy valójában 300.000 forintot sikkasztott.⁴²

Amennyiben a vádlott sikerrel jár, úgy megállapítják a büntethetőséget kizáró okot, és bár a bűncselekmény megvalósult, a terheltet mégsem büntetik meg. Valóság bizonyításakor ugyanakkor nem érvényesül az in dubio pro reo klasszikus elve sem, amennyiben nem sikerült kétséget kizáróan bizonyítani az állított tény valóságát, úgy ezeket a kétségeket a vádlott terhére kell értékelni. A bizonyítás bármilyen okból való sikertelenségének a következményeit valóságbizonyítás esetén tehát a terheltnek kell viselnie.

Összefoglalásként megemlítendő, hogy Alkotmánybíróság 36/1994. (VI. 24.) határozatában a következőket állapította meg a valóság bizonyításáról: „A valóság bizonyítása esetén megfordul a büntetőeljárás alkotmányos alapelvéből, az ártatlanság vélelméből következő bizonyítási főszabály, azaz a bizonyítás terhét az viseli, aki ellen folyik a büntetőeljárás. Csak a bebizonyított valóság zárja ki az elkövető büntethetőségét. Abban az esetben, ha a tényállítás tartalmi valósága tekintetében nem alakul ki az eljáró hatóság meggyőződése, az elkövető bűnösségét meg kell állapítani. A tények valóságának nembizonyíthatósága a büntetőeljárás alá vont személy terhére esik, és e vonatkozásban az ártatlanság védelme nem érvényesül.”

⁴⁰ BH1998. 161.

⁴¹ Polt Péter (szerk.): Új Btk. Kommentár, 4. kötet, Különös rész. Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 138.o

⁴² Mészáros Ádám: Büntetőjogi alapismeretek: Egyetemi jegyzet az SZTE BMI hallgatói számára, 2006, 34. o

3.2.2 Az eltereléssel kapcsolatos bizonyítási teher

Bizonyos kriminálpolitikai megfontolások folytán, valamint több nemzetközi egyezmény⁴³ is összhangban a Btk. a következőképpen rendelkezik:

180. § (1) Nem büntethető, aki csekély mennyiségű kábítószer saját használatra termeszt, előállít, megszerez vagy tart, illetve aki kábítószer fogyaszt, ha a bűncselekmény elkövetését beismeri, és az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

Ez tulajdonképpen az elterelés intézménye, melyet hazai jogunk 1993 óta ismer. Az elterelés egy büntethetőséget megszüntető ok, mely lehetőséget kíván adni a fogyasztói oldalon állók részére, hogy a büntetés helyett önkéntesen gyógykezelésnek vessék alá magukat, illetve megelőző felvilágosító szolgáltatáson vegyenek részt. Kisebb súlyú bűncselekmények esetén, illetve csekély mennyiségű kábítószer alkalmoszerűen fogyasztókkal szemben véleményem szerint is helyesebb, ha az elkövetővel szemben nevelő, rehabilitáló, társadalomba visszailleszkedést elősegítő intézkedést alkalmaznak ahelyett, hogy rá a törvény teljes szigorával lesújtanak.

Az új. Btk. a korábbi szabályozáshoz képest azonban némi újítást hoz. Az említett szakasz új elhelyezkedése határozottabban utal arra, hogy annak alkalmazására kizárólag akkor van lehetőség, ha az elkövetési magatartás a termesztés, előállítás, megszerzés, tartás, illetve a fogyasztás. A kábítószer-kereskedelem bűncselekmény elkövetői tehát nem részesülhetnek ebben a kedvezményben, és mivel megszüntették a kábítószer-függő kategóriát, így az erre vonatkozó rendelkezéseket sem már tartalmazza az új törvény.

A korábbi kábítószer-függőség kérdése a bizonyítási teher szempontjából számomra egy érdekes kérdést vetett fel. Egyfajta privilegizált eset volt ugyanis, ha valaki bizonyítottan kábítószer-függő. Ezért a kábítószeres ügyekben szinte kivétel nélkül szakértőt rendeltek ki, hogy állást foglaljon az eljárás alá vont személy függőségének kérdésében. Előfordultak olyan esetek is, amikor a szakértő véleményében kifejti, hogy mivel a bűncselekmény elkövetése óta hosszabb idő telt el, a szakvélemény elkészítésekor már nincs olyan adatok birtokában, melyek alapján kétséget kizáróan meg tudná állapítani, hogy vádlott az

⁴³ Ilyen nemzetközi egyezmény például: Egységes Kábítószer Egyezmény (1961), A pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben 1971. február 21. napján aláírt Egyezmény, Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény.

elkövetés idején kábítószer-függő volt, ugyanakkor azt sem lehet teljes bizonyossággal állítani, hogy vádlott nem volt függő. A kábítószer-függőség kérdése tehát egy kétséget kizáróan nem bizonyított tény. Amennyiben pedig az in dubio pro reo szabály értelmében a kétség a terhelt javára értékelendő, úgy esetünkben ez azt jelentené, hogy vádlottat kábítószer-függőnek kell tekinteni? Nos, a gyakorlat nem ezt mutatja.

Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó azonban a Legfelsőbb Bíróság egyik ítélete. Ebben az ügyben több szakértői vélemény beszerzésére is sor került, és míg a szakértők egyik része a vádlott elmeállapotát épnek, beszámítási képességét teljesnek ítélte, úgy más szakértők szerint vádlott büntetőjogi beszámítási képessége súlyos fokban korlátozott. A bíróság ennek következtében nem tudott a vádlott elmeállapotával kapcsolatosan megalapozott megállapítást tenni, ezért ítéletében a kétséget a vádlott javára értékelve megállapította, hogy cselekményét kóros elmeállapotban követte el.⁴⁴

Az elterelés alkalmazásának feltétele – a korábbi szabályozással megegyezően – hogy az elkövetés saját használatra, és csekély kábítószer mennyiségre történt. Új feltétel azonban, hogy az eljárás alá vont személynek a bűncselekmény elkövetését be kell ismernie. Szükséges továbbá az is, hogy terhelt legkésőbb az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

A büntethetőséget alapvetően tehát az elterelés szünteti meg, melynek részletes szabályait a 42/2008. (XI.14) EüM-SzMM együttes rendelet határozza meg. Elterelésre mind nyomozati, mind ügyészi, de akár bírósági szakban is sor kerülhet. Amennyiben annak anyagi jogi feltételei fennállnak, az ügyész a nyomozást felfüggeszti, illetve a vádemelést egyévi időtartamra elhalasztja, ha a gyanúsított vállalja a kezelésen, ellátáson vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt. Ha a feltételek fennállása esetén az ügyész a nyomozást mégsem függeszti fel, illetve vádemelést nem halasztja el, úgy a bíróság is jogosult az eljárást egyévi időtartamra felfüggeszteni. Valamennyi esetben közös azonban, hogy a terhelt ez idő alatt köteles okirattal igazolni, hogy legalább hat hónapig folyamatosan kezelésben, ellátásban részesült, illetve megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt.

Az elterelés megkezdése előtt azonban az eljárás alá vont személy egy előzetes állapotfelmérésen vesz részt, melynek célja egyrészt addikció súlyosságának megállapítása, végső soron pedig annak meghatározása, hogy az érintett személy számára melyik

⁴⁴ BH2004. 43.

szolgáltatás indokolt. Az eljárás felfüggesztése, illetve a vádemelés elhalasztása esetén pártfogó felügyelő fogja az érintett személyt az előzetes állapotfelmérést végző intézményekről tájékoztatni. Ezen állapotfelmérést követően annak eredményéről, továbbá a szolgáltatás indokolt formájáról, és az ilyen szolgáltatást nyújtó intézményekről a terheltet írásban tájékoztatják. A szolgáltatást az érintett személy az adott szolgáltatás nyújtására jogosult intézmények bármelyikénél igénybe veheti, és azt a jelentkezésétől számított 15 napon belül meg is kell kezdeni. Az elterelés megkezdésekor az érintett személy bemutatja a tanúsítványt, mely azt igazolja, hogy valóban jogosult a szolgáltatás térítésmentes igénybevételére, majd a szolgáltatás megkezdéséről a büntetőügyben eljáró bíróságot, ügyészt, illetve nyomozó hatóságot is értesítik.⁴⁵ Az elterelés időtartama kéthetenként átlagosan két óránál kevesebb nem lehet, emellett fontos követelmény a folyamatosság is, mely akkor teljesül, ha két alkalom között legfeljebb harminc nap telik el.

Az elterelés sikeres befejezéséről a szolgáltató egy igazolást állít ki, mely tartalmazza többek között az érintett személyes adatait, megnevezi az eljáró hatóságot és a büntetőügy számát, illetve a szolgáltatás megkezdésének és befejezésének időpontját. Ez az igazolás közokiratnak minősül, és ez ad jogalapot a büntetőeljárás megszüntetésére.

Az okirattal kapcsolatos további teendők elvégzése az eljárás alá vont személy feladata. Az eljáró hatóságok hivatalból nem vizsgálják az elterelés sikerességét, az ezzel kapcsolatos bizonyítási kötelezettség a gyanúsítottat, illetve vádlottat terheli. Amennyiben terhelt az okirattal sikeresen igazolja a kezelés tényét, időtartamát és annak folyamatosságát, úgy az eljárást vele szemben megszüntetik. A bizonyítás bármilyen okból való sikertelenségének következményeit azonban az eljárás alá vont személy viseli, ha tehát nem tudja igazolni a kezelésen, ellátásban, megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételét, úgy az eljárást vele szemben folytatni kell.

Vannak bizonyos esetek, amikor nincs helye az elterelés alkalmazásának. Az elkövető érdemtelennek minősül a kedvezményre, amennyiben két éven belül vele szemben azért kerül sor vádemelés elhalasztására, illetve az eljárás felfüggesztésére, mert vállalta az említett kezeléseken, szolgáltatásokon való részvételt. A terhelt emellett akkor is érdemtelen, ha a megelőző két évben bíróság büntetőjogi felelősségét kábítószer-kereskedelem vagy birtoklás miatt megállapította.

⁴⁵ Vitrai József (szerk.): Büntetés helyett: A büntetőeljárás alternatívájaként működő elterelés értékelése. L'Harmattan Kiadó, 2010. 35. o

Az elterelés intézménye kétség nélkül szükséges és hasznos, sajnálatosnak tartom azonban, hogy ennek során elegendő pusztán a kezelésem, ellátásban, illetve megelőző-felvilágosító szolgáltatáson való részvételt igazolni, viszont irreleváns a kezelés eredményessége. Hiszen a hatóságok pont azért mondanak le az eljárás lefolytatásáról, mert bíznak abban, az eljárás alá vont személy részére előírt kezelés, ellátás illetve szolgáltatás útján is elérhető a cél, mégpedig az elkövető gyógyítása, nevelése, utógondozása és a társadalomba való újbóli beilleszkedése.

Az elterelés hatékonyságával kapcsolatos közömbösség sajnos úgy látszik a szolgáltatásokat nyújtó intézményekre is jellemző, hiszen az eltereléssel kapcsolatos kutatások szerint 2009-ben pusztán a szolgáltatók negyede vizsgálta az elterelés hatékonyságát. Ez egyrészt azért lenne szükséges, mert a hatékonyság vizsgálatának hiányában a szolgáltatók mégis mi alapján tudnák javítani, fejleszteni programjaikat, másrészt megnehezíti a hosszú távú adatgyűjtést is.⁴⁶

A problémát jól mutatja, hogy míg az érintett személyek – az elterelés típusától függően – átlagosan körülbelül 70%-os arányban megszerzik az igazolást, azaz fejezik be sikeresen be az elterelést, addig a megkérdezett szakemberek a megelőző-felvilágosító szolgáltatás esetén 68%-ra, a kábítószer-használatot kezelő más ellátásokban 56%-ra, míg a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésem pusztán 51%-ra becsülik az eredményességet. Az eredménytelenség leggyakrabban említett oka az érintett személyek motiválatlansága. Ezt tükrözi az is, hogy az szolgáltatásban résztvevők döntő hányada elsődlegesen a börtön elkerülését várta az eltereléstől, emellett pedig olyan egyéb szempontok, mint például az absztinens állapot elérése, a droghasználat csökkentése vagy az egészségi állapot javulása háttérbe szorultak.⁴⁷

Mindezek mellett természetesen szólni kell az elterelés intézményének pozitív eredményeiről is, hiszen a kutatások szerint az érintett személyek döntő többsége már a szolgáltatás alatt sem – vagy legalábbis kevesebbszer – fogyasztott kábítószer, az elterelést követően pedig az érintettek több mint a fele végleg felhagyott a kábítószer-fogyasztással. A szolgáltatással egyébként a kliensek közel 80%-a elégedett, és többségük úgy nyilatkozott, az elterelést következtében egyéb problémáik (mint pl. anyagi helyzet, családi kapcsolatok,

⁴⁶ Vitrai József (szerk.): Büntetés helyett: A büntetőeljárás alternatívájaként működő elterelés értékelése. L'Harmattan Kiadó, 2010. 13. o

⁴⁷ Vitrai József (szerk.): Büntetés helyett: A büntetőeljárás alternatívájaként működő elterelés értékelése. L'Harmattan Kiadó, 2010. 65-85. o

párkapcsolat, egészségi állapot) tekintetében is javult a helyzet.⁴⁸ Ezeken az eredményeken azonban véleményem szerint lehetne javítani. Az szolgáltatást nyújtó intézményekben dolgozó szakemberek az elterelést meghatározott szakmai protokollok alapján végzik, ez pedig legtöbb esetben egyéni vagy csoportos konzultációt jelent. Helyesebb volna talán, ha a szolgáltatást differenciáltabbá tennék, és a kliensek a drogproblémáihoz jobban illeszkedő ellátásban részesülnének. Megfontolandó lenne az is, hogy az egységes 6 hónap helyett az elterelés egyes típusainál más-más időkeretet határozzanak meg. Hiszen jelenleg egy alkalmi drogfogyasztó, aki adott esetben megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vesz részt, ugyanúgy hat hónapig részesül a szolgáltatásban, mint egy kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben részesülő több éve kábítószer-függő személy. Ezáltal a kevésbé problémás személyek indokolatlanul sokáig terhelik a rendszert, elvonva a forrásokat onnan, ahol tényleg szükség lenne rá. Bizonyos esetekben pedig érdemes lenne a szolgáltatások – a rendeletben ugyan minimumként meghatározott, a gyakorlatban inkább felső határnak tekintett – kéthetente átlagosan két órás időtartamát növelni.

3.2.3 Tartási kötelezettség teljesítésének igazolása

A bizonyítási teher megfordulásának egy ritkábban említett esetét találjuk meg a büntető törvénykönyv azon szakaszában, amelyben a tartási kötelezettség elmulasztásáról rendelkezik. A törvény szerint, aki jogszabályon alapuló és végrehajtható hatósági határozatban előírt gyermektartási kötelezettségét önhibájából nem teljesíti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő (Btk. 212. § (1) bek.), még súlyosabban minősül azonban a cselekmény akkor, ha valaki ezáltal a jogosultat súlyos nélkülözésnek teszi ki (Btk. 212. § (2) bek.). A bizonyítási teher szempontjából számunkra az idézet szakasz harmadik bekezdése fontos, mely a következőképpen rendelkezik:

212.§ (3) Az (1) bekezdés alapján az elkövető nem büntethető, a (2) bekezdés esetén büntetése korlátlanul enyhíthető, ha kötelezettségének az elsőfokú ítélet meghozataláig eleget tesz.

A 212. § a tartásra jogosultak érdekében rendeli büntetni azt a személyt, aki tartási kötelezettségének önhibájából nem tesz eleget. Mindazonáltal a jogosultnak is inkább az az

⁴⁸ Vitrai József (szerk.): Büntetés helyett: A büntetőeljárás alternatívájaként működő elterelés értékelése. L'Harmattan Kiadó, 2010. 83. o

érdeke, hogy a kötelezett teljesítsen, ezért a jogszabályi rendelkezések több helyen is az önkéntes teljesítésre ösztönzik a kötelezettet. Így például a Be. 222. § (3) bekezdése alapján az ügyész a vádemelést tartási kötelezettség elmulasztásának vétsége miatt egy évre elhalasztja, ha ettől az elmulasztott kötelezettség teljesítése várható. Azonban ha az ügyész ezt mégsem tenné meg, úgy a Be. 266. § (8) bekezdése szerint a bíróság jogosult az eljárást egy évre felfüggeszteni, amennyiben feltételezhető, hogy ez idő alatt a kötelezett teljesít.

Mindezek mellett terheltnek egészen az elsőfokú ítélet meghozataláig lehetősége van arra, hogy önként teljesítsen, ezáltal pedig elkerülje a büntetést – vagy legalábbis csökkentse annak mértékét. Fontos azonban azt is kiemelni, hogy mivel a teljesítés személyhez kötött, a büntethetőség csak akkor szűnik meg, ha a terhelt saját maga teljesít, a rendelkezés nem alkalmazható akkor, ha terhelt helyett valamelyik hozzátartozója, például az apja fizet.⁴⁹ A teljesítés igazolásával kapcsolatosan a bizonyítási teher megfordul, a Btk. 212. § (3) bekezdésének alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha terhelt még az elsőfokú ítélet meghozatala előtt igazolja azt, hogy tartási kötelezettségének eleget tett. Ebben az esetben megállapítják a büntethetőséget megszüntető okot, illetve a minősített eset elkövetőjével szemben a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye. A bizonyítás hiányában a vádlottal szemben a kedvezmény nem alkalmazható, továbbá a bizonyítás bármilyen okból való sikertelenségének a következményeit is a terhelt viseli.

Ezt a büntethetőséget megszüntető okot korábban az Alkotmánybíróság is vizsgálta, ugyanis a jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára és megsemmisítésére irányuló indítványt terjesztettek elő arra hivatkozva, hogy a Btk. ezen rendelkezése indokolatlanul teremti meg a büntetés alóli kibúvás lehetőségét azok számára, akik kötelezettségüknek csak a büntetőeljárás folyamata alatt teljesítik. Az Alkotmánybíróság a vonatkozó rendelkezések vizsgálata után az indítványt elutasította. Mindezt azzal indokolta, hogy a rendelkezés alapvetően nem a büntetőjogi felelősség alóli teljes körű mentesülést jelenti az elkövető számára – hiszen a bűncselekmény minősített esetében a büntethetőség megszűnése eleve szóba sem kerül, legfeljebb a büntetés mértékének enyhítése. A szabályozásból „pusztán az a jogalkotói szándék ölt testet, amely a tartásdíj jogosultjának érdekeit az állam büntető igényének érdekei elé helyezi: vagyis jelentősebb érdek fűződik a követelés teljesítéséhez, mint az elkövető megbüntetéséhez.” A büntetőjog garanciális

⁴⁹ BH1987. 156

szabályai pedig nem zárják ki azt, hogy a törvényhozó az elkövető javára jelentőséget tulajdonítson a terhelt elkövetés utáni magatartásának.⁵⁰

3.2.4 Bizonyítási teher vagyonekobjás esetén

A szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik leghatékonyabb eszköze, ha a bűnszervezeteket megfosztjuk anyagi alapjuktól. Ebből az indítatásból az előző, 1978. évi Büntető Törvénykönyv vagyonekobjásra vonatkozó rendelkezéseit kiegészítő 2001. évi CXXI. törvény a bizonyítási teher megfordulásának egy újabb esetét határozta meg. A korábbi szabályozást a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény fenntartotta, sőt, azt tovább is fejlesztette.

A hatályos szabályozás szerint el kell rendelni a vagyonekobjást arra a vagyorra nézve, amelyet az elkövető bűnszervezetben való részvételének ideje alatt szerzett. Szintén kötelező a vagyonekobjás elrendelése annak a vagyonnak a vonatkozásában, amelyet a kábítószer-kereskedelem elkövetője a bűncselekmény elkövetésének ideje alatt szerzett (Btk. 74.§ (1) bek.). A törvény emellett kimondja, hogy az ellenkező bizonyításáig vagyonekobjás alá eső vagyonnak kell tekinteni a bűnszervezetben való részvétel, valamint a kábítószer forgalomba hozatalának, illetve az azzal való kereskedés ideje alatt szerzett valamennyi vagyont (Btk. 74.§ (4) bek.).

A büntető törvénykönyv tehát egy vélelmet állít fel, mely szerint valamennyi, a bűnszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett vagyont vagyonekobjás alá eső vagyonnak kell tekinteni, mivel valószínű, hogy az ezen időszak alatt szerzett vagyon bűncselekmény elkövetéséből ered. A bűnszervezet fogalmát a Btk. meghatározza, azonban nem értelmezi a bűnszervezetben való részvétel fogalmát. Ezért ezzel kapcsolatban megemlítendő a bíróságokra egyébként nem kötelező, de a gyakorlat számára mégiscsak iránymutatást jelentő kollégiumvezetői álláspont, mely szerint „bűnszervezetben való részvétel idejét tágan kell érteni. Így a rendelkezés akkor is alkalmazható, ha az elkövető az adott időpontban éppen nem fejt ki bűnöző tevékenységet, de a bűnszervezeti tagságát nem számolta fel.”⁵¹ Ezt az

⁵⁰ 1091/B/1999. AB határozat

⁵¹ Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) büntető kollégiumainak vezetői: A Btk.-t módosító novella (a 2001. évi CXXI. tv.) egyes rendelkezéseinek alkalmazásával kapcsolatos jogértelmezési kérdésekben kiadott 2002. május 27 napján kelt kollégiumvezetői álláspont. Bírósági Határozatok 2002. évi 10. szám

álláspontot egyes szerzők aggályosnak találják, és például Hollán Miklós a vagyonek kobzás témájában írt munkájában olyan értelmezést javasol, mely szerint a bűnszervezetben való részvétel fogalmán a Btk. ilyen elnevezésű tényállás megvalósítását kell érteni. Vagyis vagyonek kobzás tekintetében bűnszervezetben való részvételnek az minősül, ha valaki „büntetnek bűnszervezetben való elkövetésére felhív, ajánlkozik, vállalkozik, a közös elkövetésben megállapodik, vagy az elkövetés elősegítése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, illetőleg a bűnszervezet tevékenységét egyéb módon támogatja.” A bűnszervezetben való részvétel kezdő időpontja az első, vége pedig az utolsó tényállásszerű cselekmény tanúsítása.⁵²

A magam részéről a kollégiumvezetői álláspontot tartom elfogadhatónak, és nem értek egyet a bűnszervezetben való részvétel idejének a javasolt módon történő szűkebb értelmezésével. Hiszen bűnszervezet egy olyan, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, melyet tagja annak érdekében hoztak létre, hogy több, időben egymástól elkülönülő súlyos bűncselekményt hajtsanak végre. Ezért pedig ha valaki adott pillanatban ugyan nem is valósít meg tényállásszerű cselekményt, például éppen nem ajánlkozik bűncselekmény elkövetésére, attól még ezt a személyt ugyanúgy a bűnszervezet tagjának kell tekinteni.

Új rendelkezésként vezette be a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, hogy a kábítószer-kereskedelem bűncselekményének elkövetője által a bűncselekmény elkövetési ideje alatt szerzett valamennyi vagyona vagyonek kobzást kell elrendelni. A törvény indokolása szerint a cél, hogy a szervezett és határokon átnyúló bűnözés elleni küzdelemben vagyoni, anyagi alapjaik elvonásával hatékonyabban fel lehessen lépni a kábítószer kereskedőkkel szemben.⁵³ Mivel a kábítószer-kereskedelem folyamatos, tartós tevékenység, így a vagyonek kobzást indokolt kiterjeszteni arra a teljes vagyona is, amellyel az elkövető a kereskedelem folyamán gazdagodott.⁵⁴

Főszabályként tehát vagyonek kobzás alá esik valamennyi vagyona, amelyre az elkövető bűnszervezetben való részvétel, illetve a kábítószer-kereskedelem ideje alatt tett szert. Ezt a vélelmet ugyanakkor meg lehet dönteni, a törvény lehetőséget ad ellenkező bizonyítására.

⁵² Hollán Miklós: *Vagyonek kobzás – Bűncselekményből eredő vagyona elvonása* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2008. 203-204. o

⁵³ Kónya István (szerk.): *Magyar Büntetőjog: Kommentár a gyakorlat számára*, Harmadik kiadás, I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.

⁵⁴ Mihóné Leitner Judit: *A bűncselekményből eredő vagyona elvonása – Vagyonek kobzás*. Magyar Jog, 2013/2. 92. o

Nincs helye ugyanis vagyonekobbzás elrendelésének, amennyiben a bünszervezetben résztvevő személy, vagy a kábítószer kereskedő bizonyítja a vagyon törvényes eredetét (Btk. 74.§ (5) bek.). Ilyenkor azonban megfordul a bizonyítási teher, és nem a vádló lesz köteles bizonyítani, hogy a terhelt vagyonát bűncselekmény elkövetéséből szerezte, hanem az eljárás alá vont személynek kell igazolni, hogy a vagyont törvényes úton szerezte.

A vagyon törvényes eredetének igazolásánál bármilyen törvényes bizonyítási eszköz szóba jöhet, legtöbbször azonban okiratokkal találkozunk. Így például a vagyon törvényes eredetét igazolhatja egy ajándékozási szerződés, vagy ha az eljárás alá vont személy bünszervezeti tagsága alatt örökölt valamit, ennek törvényes eredetét a hagyatékátadó végzéssel tudja igazolni. Jövedelemigazolással bizonyíthatja a terhelt, hogy bünszervezeti tagsága alatt más munkát is végzett, és egyes vagyontárgyait a munkaviszonyból származó jövedelméből szerezte.

Amennyiben a vagyon törvényes eredetének bizonyítása sikerrel jár, a vagyonekobbzás az igazolt vagyonra nem rendelhető el. A bizonyítás esetleges sikertelenségének kockázatát mindazonáltal a terhelt viseli. Ha nem sikerült kétséget kizáróan, egyértelműen bizonyítani, hogy a vagyont ugyan bünszervezetben való részvétel alatt, de törvényes úton szerezte, úgy a vagyont vagyonekobbzás alá eső vagyonnak kell tekinteni.

Ez tehát egy újabb kivétel a Be. 4.§-ban rögzített szabály alól, amely szerint a vád bizonyítása a vádlót terheli, valamint hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. A vagyonekobbzásra vonatkozó szabályokból épp ennek ellenkezője következik. Az is előfordulhat, hogy valójában törvényes úton szerzett vagyon kerül vagyonekobbzás alá, pusztán azért, mert az eljárás alá vont személy nem tudta kétséget kizáróan bizonyítani annak törvényes eredetét.

Véleményem szerint azonban ez mégsem jelent aránytalan sérelmet, a szervezett bűnözés elleni küzdelem sikeréhez fűződő érdek ennél jelentősebb. Mint azt a bünszervezet fogalma is mutatja, ez egy olyan hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, melynek célja súlyos bűncselekmények megvalósítása, ezáltal pedig közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés.⁵⁵ A bünszervezeti tagok tehát a haszonszerzés, illetve egzisztenciájuk megteremtése érdekében bűnöző életformára rendezkedtek be.⁵⁶ Ezek

⁵⁵ 2008/841/IB kerethatározat a szervezett bűnözés elleni küzdelemről

⁵⁶ Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 216.o

az emberek sokszor nem is végeznek más munkát, azaz jövedelmük kizárólag a bűncselekmények elkövetéséből származik, ezért mindenképpen indokoltnak tartom a törvény által felállított vélelmet.

IV. Fejezet

BIZONYÍTÁSI TEHER AZ ANGOL BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A hatályos hazai szabályozás ismertetése után, érdekes megvizsgálni, hogy a bizonyítási teherrel kapcsolatban egy másik ország, illetve jogrendszer normái között milyen rendelkezéseket találunk. Ezért vizsgálni fogom az angol büntetőeljárás folyamatát, különösen a hatóságok, valamint az eljárásban résztvevő személyek jogait és kötelezettségeit a bizonyítással kapcsolatban. A vizsgálat során igyekszem rávilágítani a hazai és az angol szabályozás közötti hasonlóságokra, különbségekre, ezek indokaira.

Az első szembetűnő különbség a kontinentális jogrendszerekkel szemben, hogy az angol büntetőeljárásra vonatkozó alapelveket és részletes szabályokat szétszórva, különböző törvények szövegében találhatjuk meg. Mivel nincs írott alkotmány, büntető- illetve büntetőeljárási kódex, az ide vonatkozó szabályok lényegében a 13. századtól kezdve apránként alakultak ki.

Az ártatlanság vélelméhez kapcsolható rendelkezése már az 1215-ös Magna Chartának is volt, hiszen a 39. pontjában leszögezi, tilos szabad embert törvényes ítélet nélkül elfogni, bebörtönözni, javaitól megfosztani, törvényen kívül helyezni, száműzni vagy más módon elpusztítani. Az angol büntetőeljárás kútfői közül napjainkban a parlament által hozott törvények a legfontosabbak, ezek közül is kiemelendő szempontunkból az 1998-as Human Rights Act, mely törvénybe foglalja a legtöbb emberi jog vonatkozású európai egyezmény tartalmát, így tartalmazza kifejezetten az ártatlanság vélelmét is.⁵⁷

Mivel common law országról beszélünk, az angol büntetőeljárás forrásai között a korábbiak mellett igen fontos szerepet játszik az esetjog is. Mi sem mutatja ezt jobban, minthogy elsőként az 1935-ös Woolmington v. DPP ügyben fogalmazták meg általános szabályként, hogy büntető ügyekben a vádló kötelessége kétséget kizáróan bizonyítani a vád tárgyává tett bűncselekmény elkövetését.

Ebben az ügyben a vád szerint a 21 éves Woolmington – akitől mindössze három hónap házasság után külön költözött a felesége – 1934 decemberében, anyósa házában egy lopott puskával gyilkolta meg hitvesét. Terhelt állítása szerint a puskával pusztán annyi volt a célja, hogy öngyilkossággal fenyegetőzik, amennyiben felesége esetleg vonakodna

⁵⁷ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011. 5. o.

visszatérni hozzá. Az ötlet azonban nagyon rosszul 'sült' el, hiszen véletlenül lelőtte az asszonyt. Mivel a bizonyítékok rendkívül erősek voltak Woolmington ellen, a bíró úgy határozott, ezen esetben a vádlottnak kell a bizonyítási terhet viselnie, az ő feladata lesz tehát bizonyítani, hogy tényleg baleset történt. Terhelt bizonyítása nem járt sikerrel, halálra ítélték. Az ügy többszöri fellebbezés után végül a Lordok Háza elé került, mely kimondta: az elv, mely szerint a vádló kötelessége bizonyítani a vádlott bűnösségét, az angol jog része. Woolmingtont végül felmentették, majd tervezett kivégzése előtt mindössze három nappal szabadon bocsátották.⁵⁸

Ezek alapján elmondhatjuk, hogy főszabályként az angol büntetőeljárásban is a vádlót terheli a bizonyítási teher, az ő feladata lesz az eljárás alá vont személy bűnösségét bizonyítani. Ezért a rendőrség nyomozást végez az elkövető kilétének felderítése érdekében, beszerzi továbbá az ügygel kapcsolatos bizonyítékokat. Ennek során köteles mind a terhelő, mind a mentő körülményeket feltárni. Jelentős különbség viszont a hazai szabályozáshoz képest, hogy a rendőrség ezt a nyomozást szinte teljesen önállóan – azaz ügyészi felügyelet nélkül – végzi. Adott esetben az ügyész természetesen tanácsokkal segíti a rendőrség munkáját annak érdekében, hogy ésszerű időn belül minél megalapozottabb vádat tudjon a nyomozó hatóság felmutatni, azonban Angliában az ügyész nem utasíthatja a rendőrséget bizonyos nyomozási cselekmények elvégzésére, és a vádemelés kezdeményezésével kapcsolatban sem ő dönt. Az 1985-ös Prosecution of Offences Act értelmében a nyomozás végeztével a rendőrség jogosult a vádemelésre. Bár az ügyész a későbbiekben felülvizsgálja ezt a vádat, és joga van az eljárás megszüntetéséhez is, ennek ellenére mégis megállapítható, hogy más országok szabályozásához viszonyítva az angol ügyészség lényegesen kisebb szerepet játszik a büntetőeljárás folyamatában.

A magam részéről szerencsésebbnek tartom a hazai szabályozást. Magyarországon a rendőrség által megküldött nyomozati iratok alapján az ügyész jogosult vádat emelni. Mikor a rendőrség az iratokat vádemelési javaslattal továbbítja az ügyésznek, a maga részéről már befejezettnek tekinti a nyomozást. Ennek ellenére mégis gyakran előfordul, hogy az ügyész az akta tanulmányozását követően további nyomozati cselekmények elvégzésére utasítja a rendőrséget, mert a nyomozás során feltárt körülmények még nem elegendőek a megalapozott vádhoz. A jogszabályok nem megfelelő mélységű ismerete következtében az is előfordulhat, hogy a rendőrség téved a cselekmény minősítése során. Mindezekből kifolyólag egyértelműen

⁵⁸ [1935] AC 462; [1935] UKHL 1

helyesebbnek tartom, hogy hazánkban a rendőrség pusztán javasolja a vádemelést, és a megfelelő anyagi- és eljárásjogi ismeretekkel rendelkező ügyész hozza meg a végleges döntést a kérdésben.

Az angol jogban mindazonáltal a rendőrség jogosult az eljárás megindítására, ez pedig lényeges eltérés a hazai szabályozáshoz képest. Angliában az ügy ezt követően kerül át az ügyészhez, aki úgymond felülvizsgálja a vádról való döntést. Az ő döntése alapján folytatódhat az eljárás, de jogosult arra is, hogy a már említett Prosecution of Offences Act alapján megszüntesse azt. A törvény 23. cikkelye szerint ilyenkor értesíti a bíróságot arról, hogy az eljárást nem kívánja tovább folytatni. A gyanúsítottnak azonban ilyenkor is joga van az eljárás folytatását kérni, a törvény pedig az ügyész köteletségévé teszi, hogy az ezzel kapcsolatos tájékoztatást a gyanúsítottnak megadja.

Amennyiben az eljárás nem szűnik meg ilyen módon, úgy az ügyész a vádat egy két lépcsős tesztnek veti alá, amelyről részletesebben a koronaügyészek számára kibocsátott kódex rendelkezik. Ezen kódex szerint első lépésként az ügyész megvizsgálja, rendelkezik-e a vád megfelelő mennyiségű és minőségű bizonyítékkal, mely alapján reális esély mutatkozik arra, hogy a terheltet elítéljék. Az ügyésznek ezért tekintettel kell lennie arra is, hogy a terhelt mit hozott, vagy előreláthatólag mit fog felhozni védelmére, vizsgálja továbbá a bizonyítékok elfogadhatóságát, hitelét és megbízhatóságát. Ha az ügy már ezen első fázisban elbukik, semmiképpen sem szabad az eljárást folytatni. Hiába rendelkezik azonban az ügyész megfelelő bizonyítékokkal, ha a vádemelést nem indokolja közérdek. Ezért a teszt következő lépésében a vádlónak meg kell vizsgálnia többek között a bűncselekmény tárgyi súlyát, az elkövető bűnösségét, a sértettnek okozott kár mértékét, a cselekmény társadalmi hatását, vagy akár az elkövető életkorát is. Az ügyész csak akkor rendelkezik az eljárás folytatásáról, ha ezen tényezők vizsgálata után úgy látja, a büntetőeljárás lefolytatását a köz érdeke is indokolja.

A terheltnek természetesen a kezdetektől fogva joga van megtudni, hogy a hatóságok pontosan mivel gyanúsítják. Szintén az eljárás alá vont személynek kedvező rendelkezés, mely szerint a vád köteles feltárni a védelem előtt a későbbi tárgyaláson felhasználni kívánt bizonyítékait, és az azokat alátámasztó tényezőket. Még tovább megy a Criminal Procedure and Investigation Act, mely alapján az ügyész köteles a terhelt rendelkezésére bocsátani valamennyi korábban nem közölt olyan információt, mely a nyomozás során jutott birtokába, ráadásul azokat az anyagokat is, melyeket az ügyész történetesen nem is kíván felhasználni az

eljárás során.⁵⁹ Ez pedig akkor is kötelessége, ha az így közölt információk éppenséggel pont a vádat gyengítik. Az ügyész továbbá ezt követően is folyamatosan figyelemmel kíséri az ügyet, és kötelessége eljuttatni a gyanúsítottak valamennyi időközben felmerült olyan információit, mely alkalmas lehet arra, hogy a vádat aláássa. Ezzel a vád tulajdonképpen az ártatlanság bizonyításában is közreműködik. Ehhez hasonlóan a magyar szabályozás is megköveteli az ügyészségtől, hogy a terhelő és mentő, valamint a súlyosító és enyhítő körülményeket az eljárás valamennyi szakaszában hivatalból vegye figyelembe. Bizonyos esetekben pedig az ügyész lesz az, aki a bizonyítás eredményétől függően a vádat elejti, meghatározott esetekben pedig felmentő ítéletet kezdeményez. Közös tehát a magyar és az angol szabályozásban, hogy az ügyész – aki eredetileg a vádat képviseli – adott esetben terhelt érdekében is köteles fellépni.

A bíróság szerepével kapcsolatban azonban már sokkal kevesebb hasonlóságot találunk a két ország szabályozása között. Hiszen míg a magyar bíróságnak a tényállás teljes és hiánytalan, a valóságnak megfelelő megállapítására kell törekednie, ennek érdekében pedig – néhol talán túlzott mértékben is – részt vesz a bizonyítási eljárásban, addig az angol bíróság inkább csak egy passzív megfigyelő, felügyelő szerepet tölt be. Ugyan a rendőrségnek bizonyos kényszerintézkedések végrehajtásához a bíróság engedélyét kell kérni, továbbá a Police and Criminal Evidence Act értelmében a bíróság jogosult a bizonyítékok elfogadhatóságával kapcsolatban dönteni, mégis elmondható, hogy az angol bizonyítási eljárásban a bíróság igen csekély szerephez jut. Az angol büntetőeljárás ugyanis hagyományosan akkuzatórius eljárásnak tekinthető, ahol a bizonyítás a felekre van bízva, a tárgyaláson tehát kizárólag a vád és a védelem szolgáltatja a bizonyítékokat. A felek jogosultak a tanúk behívására és kihallgatására is. Mindeközben a bíró passzív szerepet játszik, feladata pusztán hogy fenntartsa a rendet, és ügyeljen arra, hogy a tanúk meghallgatása során a törvény előírásait a felek megtartsák.

Mindenképpen az akkuzatórius eljárás előnyének tekinthető, hogy az eljárási funkciók igen élesen elkülönülnek egymástól. A bírósági tárgyalás itt valóban az egyenrangú az felek küzdelme, a bíró pedig nem is avatkozik bele a vád és a védelem csatájába, magától nem vizsgál meg bizonyítékokat, csupán biztosítja a törvényes kereteket a felek küzdelméhez. A másik oldalon viszont nem feltétlenül tartom szerencsésnek, hogy az akkuzatórius eljárás

⁵⁹ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011. 83. o.

megelégszik a formális igazsággal, nevezetesen azzal, amit az eljárás során annak jogi keretei között meg lehet állapítani, jóllehet az néha jelentősen különbözik a tényleges igazságtól. A vádelvű eljárás célja mindazonáltal a felek közötti jogvita megoldása, az eljárás ezt meghaladó mértékben nem is keresi a tényigazságot.⁶⁰ Végül garanciális szempontból tartom aggályosnak, hogy – mivel a felek irányítják a bizonyítást, és a bíróság csak ezek alapján dönthet – adott esetben túl sok múlhat a vádat, illetve a védelmet képviselő személy képességein és felkészültségén.

Sajátos az angol büntetőeljárásban a terhelt szerepe is. Bár elvileg már a nyomozás során közreműködhet a bizonyítékok beszerzésében, a gyakorlatban ezzel a jogával nem igazán tud élni, hiszen semmi kényszerítő intézkedés nem áll rendelkezésére, és általában megfelelő pénzeszközökkel sem rendelkezik a bizonyítékok összegyűjtésére.⁶¹ A bizonyítási teherrel szorosan összefüggő alapelv, az önvádra kötelezés tilalma alapján a terhelt Angliában is megtagadhatja a bizonyításban való aktív részvételt, úgyszintén megilleti a hallgatás joga. A gyanúsítottat már kihallgatása előtt figyelmeztetik, hogy nem kell mondania semmit, azonban bármit mond, az bizonyítékként felhasználható. Ugyanakkor az angol szabályozás különlegessége, hogy az eljárás alá vont személy hallgatása terhelő bizonyítékként ellene is értékelhető, amennyiben megfelelő indok nélkül tagadja meg a válaszadást vagy a bizonyítékok szolgáltatását.

Jelentősen befolyásolja az angol büntetőeljárás menetét, hogy a tárgyalás elején vádlott a bűnösségével kapcsolatban miképpen nyilatkozik. Lehetősége van ugyanis bűnösnek vallania magát, ez pedig önmagában is megalapozza a bűnösségét. Természetesen Magyarországon is dönthet úgy a vádlott, hogy beismeri a terhére rótt bűncselekmények elkövetését, a magyar büntetőeljárás előírásai szerint azonban a vádló ilyenkor is köteles beszerezni az egyéb bizonyítékokat. Ezzel ellentétben az angol szabályozás szerint az ügyésznek ilyenkor nem is kell további bizonyítékokat felvonultatnia, és a bizonyítékokat kizáró szabályok sem érvényesülnek. A bűnösnek vallás tehát jelentős időt és munkát spórol meg a bíróságoknak, valamint az ügyész sem kényszerül arra, hogy egy költséges és időigényes tárgyaláson kelljen állításait bizonyítania. Viszonzásul a bíróság általában

⁶⁰ Erdei Árpád: Mi az igazság? In.: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

⁶¹ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011. 36. o.

valamennyi kedvezményt nyújt a büntetésből.⁶²

Bár a bűnösnek vallás első ránézésre valamennyi fél számára előnyös, észre kell vennünk, hogy az intézmény igen nehezen egyeztethető össze az ártatlanság vélelmével, melyről az Emberi Jogok Európai Egyezménye kiemelt helyen tesz említést, ezáltal pedig az angol jog részének is tekinthető. Kétségtelenül előnyös bűnösnek vallania magát annak elkövetőnek, aki ténylegesen elkövette a terhére rótt bűncselekményeket. Ám nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a bűnösnek vallás okán nyújtott kedvezmény esetleg nyomást gyakorolhat az ártatlan terheltekre is, akik az eljárásból való mihamarabbi szabadulás és a kisebb büntetés reményében akár még nemlétező bűnösségüket is hajlandóak elismerni.

⁶² Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011. 86-89. o.

V. Fejezet

ÖSSZEGZÉS

Az előző fejezeteket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a bizonyítási teher valóban jelentős kérdés volt a büntetőeljárás fejlődésének valamennyi szakaszában. Mivel a bizonyítási kötelezettségről már a legelső jogforrások is rendelkeztek, az onus probandi történetét egészen a korai időktől kezdve tudtam tanulmányozni. Kifejtettem, hogy bár az ókorban rendkívül korszerű elveket dolgoztak ki, ezeket az elveket a középkorban mégsem alkalmazták, és a terhelt meglehetősen nehéz helyzetbe került. Ezt követően a magyar szabályozást történetét vizsgálva mutattam be, hogy csak egy hosszú, több évszázados fejlődési folyamat eredményeként fogalmazták meg újra az ártatlanság vélelmét, illetve a bizonyítási teherre vonatkozó szabályokat abban a formában, ahogy azt napjainkban is ismerjük.

A bizonyítási teherre vonatkozó hatályos hazai szabályozással külön fejezetben foglalkoztam, és megállapítottam, hogy a büntetőeljárásban főszabály szerint a vádlót terheli a bizonyítási kötelezettség. A vád bizonyítása tehát az ügyész, bizonyos esetekben pedig a magánvádló, illetve pótmagánvádló feladata. Mindemellett azonban a bíróság is fontos szerepet kap, mivel a törvény szerint a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan tisztázására kell törekedni, erről pedig végső soron a bíróság köteles gondoskodni. Ezzel kapcsolatban rámutattam, hogy a funkcióhalmozódás veszélyezteti a bíróság pártatlanságát, és bár a büntetőeljárásról szóló törvény kiegészített szövege igyekszik egymástól határozottabban elkülöníteni a vád és az ítékezés feladatait, sajnos éppen ennek a módosításnak köszönhetően a törvény egyes rendelkezései jelenleg ellentmondanak egymásnak, ez pedig jogalkalmazási zavarokhoz vezethet.

Ezt követően a bizonyítási teher megfordulásával foglalkoztam, olyan esetekkel, amikor az anyagi jogi szabályozás a terhelt feladatává teszi, hogy valamit saját érdekében bizonyítson. A bizonyítási teher megfordulásának négy esetét vizsgáltam részletesen, szóltam a valóságbizonyításról, az elterelés intézményéről, valamint a tartási kötelezettség elmulasztásával és a vagyoneklobzással kapcsolatos egyes rendelkezésekről. Ezeket elemezve megállapítottam, hogy valamennyi esetben megalapozott a bizonyítási teher megfordulása, nem sérül az ártatlanság vélelme, hiszen a jogalkotó minden alkalommal fontosabb

szempontokat szem előtt tartva rendelkezett úgy, hogy a bizonyítási teher megfordításával plusz terhet ró az eljárás alá vont személyre.

Végül, a bizonyítási teherre vonatkozó hatályos szabályozás ismertetését követően az ezzel kapcsolatos angol szabályozást vizsgáltam. Jóllehet az angol és a magyar büntetőeljárás között számos különbséget véltem felfedezni, – gondolok itt például a jogforrásokra, vagy a rendőrség nagyfokú önállóságára, ezzel párhuzamosan pedig az ügyészség kevésbé hangsúlyos szerepére – az ártatlanság vélelme és a bizonyítási teherre vonatkozó főszabály a hazai szabályozáshoz hasonlóan érvényesül a szigetországban is. Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy egyes intézmények, mint például a bűnösnek vallás által felmerülhet az ártatlanság vélelmének sérelme.

Összegezve láthatjuk tehát, hogy – bár voltak sötétebb történelmi korszakok is – az ártatlanság vélelme, és az ebből következő bizonyítási teher szabálya napjainkban már alapvető emberi jog, és olyan nagy volumenű nemzetközi egyezményeknek is a részét képezi, melynek következtében az államok többségében lényegét tekintve azonosan érvényesül. Dolgozatommal remélhetőleg sikerült bemutatni azt is, hogy a bizonyítási teherre vonatkozó, a büntetőeljárásról szóló törvény alapelvei között olvasható – igencsak rövid – rendelkezés valójában sokkal nagyon jelentőséggel és tartalommal bír, mint azt első ránézésre gondolnánk.

Irodalomjegyzék

- Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2010.
- Béli Gábor: Magyar jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009.
- Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2012.
- Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolay Gábor – Varga Zoltán: A büntetőeljárás törvény magyarázata 1. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009.
- Bónis György: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben. Sárkány-nyomda r.-t., Budapest, 1934.
- Burdick, William L.: The Principles of Roman Law And Their Relation To Modern Law, The Lawyers Co-Operative Publishing Co. Rochester, New York, 1938.
- Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Kovács Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: A büntetőeljárás jog alapvonalai I. Bába kiadó, Szeged, 2004.
- Erdei Árpád: Mi az igazság? In.: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- Esmein, Adhémar: A history of continental criminal procedure with special reference to France, Little Brown and Company, Boston, 1913.
- Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye, MTA, Budapest, 1896.
- Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus kiadó, Budapest – Pécs, 2008.
- Fenyvesi Csaba – Nagy Marianna: Egy fegyveres rablás kriminalisztikai és büntetőeljárás-jogi tanulságai. Rendészeti Szemle, 2007/11.
- Finkey Ferenc: A magyar büntető eljárás tankönyve. Politzer könyvkiadó vállalat, Budapest, 1908.
- Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- Harper, Robert Francis: The Code of Hammurabi, King of Babylon: About 2250 B.C., Chicago: The University of Chicago Press: Callaghan & Company, London Luzoc & Company, 1904.
- Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011.
- Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus kiadó, Budapest – Pécs, 2012.
- Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn kiadó, Pécs, 2012.
- Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): A büntetőeljárásról szól 1998. évi XIX. törvény magyarázata I. kötet. Alapvető rendelkezések. Az eljárás alanyai. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2008.
- Hollán Miklós: Vagyonelkobzás – A bűncselekményből eredő vagyon elvonása. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
- Jakucs Tamás (szerk.): A büntető törvénykönyv magyarázata 1. KJK- Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.
- Jászai Dezső: A büntető eljárás kommentárja. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,

- Budapest, 1967.
- Kardos Sándor: Kit “terhel” a bizonyítási teher? In: Erdei Árpád (szerk.) A büntető ítélet igazságtartama. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
 - Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
 - Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog: Kommentár a gyakorlat számára, Harmadik kiadás, I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
 - László Jenő: A büntető eljárás magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.
 - Mészáros Ádám: Büntetőjogi alapismeretek: Egyetemi jegyzet az SZTE BMI hallgatói számára, 2006.
 - Molnár László (szerk.): A büntető perrendtartás kommentárja. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957.
 - Mihóné Leitner Judit: A bűncselekményből eredő vagyon elvonása – Vagyonelkobzás. Magyar Jog, 2013/2.
 - Polt Péter (szerk.): Új Btk. Kommentár, 4. kötet, Különös rész. Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.
 - Takács István: egy fegyveres rablás kriminalisztikai és büntetőeljárás-jogi tanulságai 2. Rendészeti Szemle, 2008/6.
 - Vadász Viktor: A tanúbizonyítás rendszere a középkori magyar büntetőeljárásban. Iustum Aequum Salutare 2011/3.
 - Vitrai József (szerk.): Büntetés helyett: A büntetőeljárás alternatívájaként működő elterelés értékelése. L'Harmattan Kiadó, 2010.
 - Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere. Magyar Királyi Egyetem Nyomdája, Buda, 1819.